

logikai implikációt. Ebben az esetben mindennapi következtetésekről beszélünk ('practical inferences'). A mindennapi következtetés sémája (16).

- (16) a/ x el szeretné érni y -t.
b/ x csak abban az esetben érheti el y -t, ha z -t teszi.
c/ Ezért x -nek z -t kell tennie.

Ez a séma nemcsak a buletikus modalitás esetében érvényes, hanem a többi dinamikus modalitás esetében is. Az alábbiakban a deontikus modalitásra mutatunk példát.

- (17) a/ Tomi kötelessége, hogy mindig, amikor vendégeink vannak, zongorán eljátssza a Holdfény szonátát.
b/ Ma este vendégeink lesznek.
c/ Tominak ma este el kell játszania a Holdfény szonátát.

Ebben az esetben sem hagyható el a *kell* operátor a konklúzióból.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a *kell* csak az episztemikus szükségszerűség esetében fejezhet ki logikai implikációt (és ebben az esetben az operátor a következményben elhagyható). A dinamikus modalitás esetében a *kell* praktikus következményt testesít meg, és a következményből nem hagyható el. Ez a tulajdonság egyébként a deontikus modalitással kapcsolatban említett (8a) alatti implikáció hiányával függ össze. A (8a) tehát nemcsak a deontikus, hanem a többi dinamikus modalitás esetében is fennáll. Sem a diszpozícióink, sem a külső körülményeink, sem pedig a kívánságaink alapján definiált és egy p tényállásra vonatkoztatott szükségszerűség még nem jelenti azt, hogy p fennáll. A (8) képletet általánosabban tehát így adhatjuk meg ($D\Box$ a dinamikus szükségszerűség operátora):

- (18) $D\Box p \rightarrow p$

11.2. A nyelvészeti hagyomány

11.2.1. A modalitás mint egy szintaktikailag meghatározott szóosztály jelentése

A modalitást gyakran egy szintaktikailag meghatározott szóosztály jelentésével azonosítják. Ebben az esetben természetesen számolnunk kell az-
zal, hogy az így értelmezett modalitásfogalom nem tartozik az általános nyelvészet körébe, hiszen nyelvenként más és más jelentésekről ad számot. De nem lehetnek általánosan érvényesek a felhasznált szintaktikai krité-

riumok sem. Vegyük például az angol modális segédigéket! Ezek az igék a többi igétől viszonylag jól elkülöníthetők a következő kritériumok segítségével. (a) Egyszerű mondatban nem állhat két modális segédige; (b) a modális segédigéknek nincs melléknévi és/vagy főnévi igenévi alakjuk, (c) a modális segédigéket nem egyeztetjük szám szerint, és (d) a modális segédigék az igei szintagmában az első helyet foglalják el. A tipikus modális segédigékre valóban érvényesek ezek a tulajdonságok (*shall* 'kell', *will* 'akar', *can* 'tud, -hat/-het', *may* '-hat/-het', *must* 'kell' stb.), a 'majdnem' modális *need* 'szüksége van' és *dare* 'mer' igék azonban már nem tesznek eleget minden szintaktikai kritériumnak, ezért a szintaktikai kritériumok alapján ezek az igék nem sorolhatók a modális segédigék közé. Valószínűleg minden, szintaktikai kritériumokra alapozott meghatározásnál találunk ilyen eseteket.

Mármost az angol modális segédigék elkülönítésére felhasznált kritériumok más nyelvben általában nem érvényesek. A németben például egy egyszerű mondatban állhat két modális segédige, a modális segédigének van főnévi igenévi alakja, a modális segédige szám szerint egyeztethető az alannyal, és az igei szintagma utolsó eleme is lehet. A német modális segédigékre inkább az jellemző, hogy nem passzíválhatók, és *dass*-kötőszós ('hogy'-kötőszós) mellékmondatokkal nem állhatnak. De ezek a tulajdonságok sem abszolút érvényűek, a *wollen* 'akar' például passzíválható, és *dass*-kötőszós mellékmondatokkal is állhat.

A nyelvspecifikus modalitásfogalom egyik legkellemetlenebb következménye azonban az, hogy egyes esetekben azt kellene mondanunk, hogy ugyanazt a jelentést az egyik nyelvben modálisan, a másikban pedig nem modálisan fejezzük ki. Például

- (19) a/ The house is to be sold.
 b/ Das Haus muss verkauft werden.
 c/ A házat el kell adni.
- (20) a/ He wants to come.
 b/ Er will kommen.
 c/ Akar jönni.
- (21) a/ He would like to come.
 b/ Er möchte kommen.
 c/ Szeretne jönni.
- (22) a/ He is supposed to come.
 b/ Er muss kommen.
 c/ Állítólag jön.
- (23) a/ He claims to be an actor.
 b/ Er will Schauspieler sein.
 c/ Azt állítja magáról, hogy színész.

- (24) a/ The film is said to be good.
b/ Der Film soll gut sein.
c/ A film állítólag jó.

Az angol mondatokban nincs modális segédige, német megfelelőikben azonban mindenütt szerepel ilyen ige, amiből az következne, hogy a német mondatok modalitást fejeznek ki, míg az angol mondatok nem modálisak. Ezzel szemben intuíciónk is azt sugallja, hogy az angol mondatok pontosan ugyanazt a modalitást fejezik ki, mint német megfelelőik, csak másképpen. Erről azonban egy szóosztályra épülő modalitásfogalom nem tud számot adni. Ugyanezt mutatják a magyar példák is: a (19c), (20c) és (21c) mondatokban modális segédige szerepel, a (22c) és a (24c) mondatokban modális módosítósztót találunk, a (23c) mondatban ezzel szemben sem modális segédige, sem pedig módosítósztó nem jelzi a mondat modalitását.

Ha a magyarban kívánnánk a modalitást egy szóosztályhoz kötve meghatározni, hasonló problémákba ütköznénk. Mivel a magyarban nem annyira egyértelmű a modális segédigék osztályának szintaktikai kritériumok alapján történő meghatározási lehetősége (szemben az angollal vagy a némettel), a modális jelentés reprezentánsainak vagy a módosító szókat, vagy a módosító határozószókat, vagy pedig a módosító mondatrészleteket tekinthetnénk. A módosító szók a mondatba be nem illeszkedő elemek, amelyek tehát nem lehetnek szintagmatagok. A módosító szók között azonban sok olyan van, amely nem modális jelentésű, pl.: *hiszen, hogyisne, igenis, íme, mindössze, mintegy, netalán, persze, szinte, szóval, ugye, utóvégre*. Az, hogy nem tagadhatók, és nem kérdezhetünk rájuk, az egész szóosztályra jellemző (sőt jellemző tulajdonsága a módosító határozószóknak és módosító mondatrészleteknek is). Tisztán szintaktikai alapon (a jelentésre való hivatkozás nélkül) a módosító szók nem, vagy csak nehezen választhatók el a kötőszóktól, az indulatszóktól és a különböző pragmatikai partikuláktól.

Vegyük például a következő mondatokat!

- (25) a/ Csak Pisti volt otthon.
b/ Pisti csak beszélt és beszélt.
(26) a/ Pisti is itthon volt.
b/ Pisti fel is ébredt.

A *csak* és az *is* csak a (25b) és (26b) mondatokban tekinthető módosító szónak, a (25a) és (26a) mondatokban más funkciót töltenek be és más a jelentésük. A két mondat az igazságfeltételek szempontjából is külön-

bözik egymástól. Hasonló különbségeket állapíthatunk meg a *már* és a *még* határozószókra vonatkozóan is. Vö.

- (27) a/ Már otthon volt.
 b/ Ő már csak ilyen.
- (28) a/ Még nem volt otthon.
 b/ Még van kedved tréfálni?

Itt is az a helyzet, hogy a *már* és a *még* csak a (27b) és (28b) mondatban tekinthető módosító szónak, a (27a) és (28a) mondatban már nem.

Hasonló megfontolások vonatkoznak a módosító határozószókra és módosító mondatrészekre is. Ami a módosító határozószókat illeti, még ha fel is ismerjük őket toldalékaik alapján, nem minden határozószót tekinthetünk ide tartozónak. Így például szintaktikailag egy családba tartozik a *természetesen*, *tagadhatatlanul*, *kétségtelenül*, *remélhetőleg* egyrészt és a *bizonyosan*, *feltehetőleg*, *sejthetőleg*, *valószínűleg* másrészt, modális jelentést azonban csak a második csoport hordoz. A módosító mondatrészek esetében is ez a helyzet: az *azt mondom*, *én mondom*, *mondom*, *látom*, *látszik*, *hidd el*, *bevallom* stb. szintén módosító mondatrészlet, de egyikük sem tartozik a modalitás kifejezőeszközei közé.

A fenti megfigyelésekből egyértelműen azt a következtetést kell levonnunk, hogy a modalitás fogalmát nem azonosíthatjuk egy szóosztály jelentésével. Adekvát meghatározás csak szemantikai alapon képzelhető el.

11.2.2. A modalitás mint a beszélő értelmi, érzelmi vagy akarati attitűdje

A modalitást a beszélőnek mondanivalójához való attitűdjével is kapcsolatba hozhatjuk. A nyelvészeti hagyomány egy az előzőtől különböző vonulata szerint a beszélő megnyilatkozásai általában két részből állnak: abból, amit a beszélő mond, az ún. **dictumból**, és abból, ahogyan mondanivalóját minősíti, az ún. **modusból**. A modusban csapódik le a beszélőnek a dictumban ábrázolt valósághoz való értelmi, érzelmi vagy akarati viszonyulása. A logika nyelvére lefordítva a dictum a kijelentéstartalom, a modus pedig a modalitás; kijelentő mondatok esetében a kettő együtt alkot kijelentést. Bizonyos esetekben a modus és a dictum a megnyilatkozás nyelvi formájában élesen elválik egymástól. Ez az eset áll fenn az alábbi mondatokban:

- (29) a/ Azt hiszem, hogy esik az eső.
 b/ Attól tartok, hogy esik az eső.

Ezekben a mondatokban az *esik az eső* a dictum, a tényállás, melyre a főmondatban kifejezett modus (*azt hiszem, attól tartok*) vonatkozik.

A modus és a dictum viszonya azonban legtöbbször nem ennyire egyértelmű, a kettő szerkezetileg nem válik szét egymástól ennyire világosan. Például

- (30) a/ Bár esne az eső!
b/ Esik az eső!

A dictum mindkét mondatban változatlan, de a modus az előzőktől lényegesen bonyolultabb módon fejeződik ki. A (30a) mondatban a modust a *bár* határozószó és az ige feltételes módja, a (30b) mondatban pedig csak a hanglejtés jelzi. A dictumba beágyazva jelenik meg a modus a következő esetekben.

- (31) a/ Pisti talán otthon van.
b/ Pisti el akar menni moziba.

Ezekben a mondatokban a modalitást a *talán* módosító szó, illetőleg az *akar* ige fejezi ki.

Abból azonban, hogy a modalitást a beszélői attitűd nyelvi kifejezőeszközeivel hozzuk kapcsolatba, még nem következik, hogy a modalitás pragmatikai fogalom. A modalitást kifejező beszélői attitűd nem függ a beszédhelyzettől, a beszélő kommunikációs szándékától, a megnyilatkozás külső tényezőitől. A beszélői attitűd éppúgy absztrakt kategória, mint ahogy mondatszemantikai szinten absztrakt kategória például a személyes névmás.

Úgy tűnik, hogy ha a modalitás értelmi, érzelmi vagy akarati viszonyulást fejez ki, akkor a következő mondatokban a főmondatok mind a modust jelzik.

- (32) a/ Állítom, hogy esik az eső.
b/ Tagadom, hogy esik az eső.
c/ Kívánom, hogy essen az eső.
d/ Örülök, hogy esik az eső.
e/ Péter sajnálja, hogy esik az eső.

De nem túl tág-e ez a meghatározás? Mit is jelent tulajdonképpen az értelmi, érzelmi vagy akarati viszonyulás? A viszonyulás minősítés: egy már esetleg fennálló vagy csak a jövőben bekövetkező tényállást minősítünk. A minősítés fogalma kizárja a minősítendő tényállás és a minősítés tartalma közötti oksági kapcsolatot. Vagyis nem számíthat minősítésnek

az, amikor a szóban forgó tényállás előidézi, azaz okozza a beszélőnek a tényálláshoz való viszonyulását. Például

- (33) a/ Nagyon megharagudtam azért, hogy Pisti elment.
 b/ Gézát az bosszantotta fel, hogy Pisti elment.

A (33a) mondatban a *Pisti elment* tényállás az oka haragomnak, (33b)-ben pedig ugyanez a tényállás Gézát bosszantotta fel. Ezért tehát sem a (33a), sem pedig a (33b) főmondata nem fejezhet ki modalitást. Hasonló okokból kizárható a (32d) is.

Egy további tisztázandó kérdés a viszonyulás, minősítés tartalmára vonatkozik. Vajon definiálható-e pontosan az értelmi, érzelmi vagy akaratí viszonyulás fogalma? Ha pontos meghatározás nélkül használjuk e fogalmat, akkor mindenféle bajokba keveredhetünk. Így például modalitásnak minősülhet a tagadás is.

- (34) a/ Nem megyek kirándulni.
 b/ Nem esik az eső.

Az első mondat még értelmezhető úgy, hogy a beszélő a *Megyek kirándulni* tényálláshoz tagadólag viszonyul, a második mondatnak jelöletlen olvasata ezzel szemben a *Nem esik az eső* tényállás leírása. Ez azt jelentené, hogy az úgynevezett deskriptív vagy belső tagadás nem lenne a modus része, ezzel szemben a polémikus vagy külső tagadás a modalitáshoz tartozna. A polémikus (külső) tagadás vizsgálata viszont inkább a pragmatikához tartozik, a modalitás ezzel szemben szemantikai fogalom. (Vö. a 12.1.3. pontot.) Mindebből az következik, hogy a (32a) mondatban a *tagad* ige szintén nem fejezhet ki modalitást.

Vagy hová tartoznak a mondást jelentő igék? Vajon a 'mondás' is viszonyulás? A kérdés eldöntéséhez vegyük közelebről szemügyre a következő mondatokat!

- (35) a/ Állítom, hogy Pisti otthon van.
 b/ Megparancsolom, hogy Pisti otthon legyen.
 c/ Kérdezem, hogy Pisti otthon van-e.

Az *állít* ige azt jelzi, hogy 'a beszélő igaznak tartja a 'Pisti otthon van' tényállást,' a *megparancsol* ige azt, hogy 'a beszélőnek az a kívánsága, hogy a 'Pisti otthon van' tényállás létrejöjjön', és a *kérdez* azt, hogy 'a beszélő szeretné tudni, hogy a 'Pisti otthon van' tényállás fennáll-e'. A két utóbbi esetben nyilvánvaló, hogy a 'Pisti otthon van' egy lehetséges tényállást fejez ki. A *megállapít* ige esetében viszont a szóban forgó tényállás

aktuálisan létező tényállás. Mint látni fogjuk, ebben az esetben is beszélhetünk modalitásról, annak ellenére, hogy nem lehetséges, hanem létező tényállásról van szó. Joggal mondhatjuk tehát, hogy az *állít*, *megparancsol*, *kérdez* a modushoz tartozónak tekintendő. Más kérdés, hogy ezek az igék jelen idő I. személyben illokúciós (beszédaktus) jelentést is hordozhatnak.

Nem minden mondást jelentő ige értelmezhető azonban a modalitás kifejezőeszközeként. A (36a,b) mondatokban sem a *mond*, sem pedig a *közöl* nem hordoz modális értéket, hiszen egyik esetben sem lehet arra következtetni, hogy a beszélő (pontosabban a főmondat alánya által jelölt személy) hogyan viszonyul a beágyazott mondatban megfogalmazott tényálláshoz. Az sem állapítható meg, hogy a tényállás fennáll-e egyáltalán vagy sem.

- (36) a/ Géza azt mondja, hogy Pisti otthon van.
b/ Géza közölte vele, hogy Pisti szakított Évával.

A mondást jelentő igék közül tehát csak azok fejezhetnek ki modalitást, amelyek értelmi, érzelmi vagy akarati minősítést is magukban rejtnek.

Egy további kérdés a minősített tényállás jellegével függ össze. Úgy tűnik, hogy az értelmi, érzelmi vagy akarati minősítés vonatkozhat egy már fennálló tényállásra (egy tényre), és lehet olyan jellegű is, hogy benne a szóban forgó tényállás fennállásával kapcsolatos bizonytalanság, vagy a tényállás létrehozásának óhaja (vagy annak ellenkezője) jut kifejezésre. A két esetet a (37a,b,c) illetve a (38a,b,c) alatti példák mutatják be.

- (37) a/ Géza tudja, hogy Pisti beteg.
b/ Géza letagadja, hogy Pisti beteg.
c/ Géza sajnálja, hogy Pisti beteg.
(38) a/ Géza azt akarja, hogy Pisti beteg legyen.
b/ Géza nem szeretné, hogy Pisti beteg legyen.
c/ Géza attól tart, hogy Pisti beteg.

A (37a,b,c) mondatok esetében a *Pisti beteg* tényállást adottnak tekintjük, a *tud*, *letagad*, *sajnál* faktív predikátumok, amelyek a beágyazott mondatban kifejezett tényállás igazságát (jelen és múlt idejű mondat esetében) preszupponálják. (Vö. a 12.2.2. pontot.) Ezzel szemben a (38a,b,c) mondatokban a *Pisti beteg* tényállás fennállása csak lehetséges, illetőleg a jövőben esetleg bekövetkező állapotot jelöl. (Ugyanez vonatkozik a *Tudom, hogy Pisti eljön*; *Tudom, hogy Pisti beteg lesz* típusú mondatokra.) A különbséget úgy is megfogalmazhatjuk, hogy az első esetben a viszonyulás a világ egy aktuális állapotára vonatkozik (amelyben tény a szóban forgó

tényállás), a második esetben pedig a világ egy lehetséges állapotára (amelyben előfordulhat, hogy a szóban forgó tényállás tény vagy ténnyé válik). A két eset között tehát lényegbevágó a különbség. A főmondatban csak a (38a,b,c) esetében jelenik meg a modus, a (37a,b,c) faktív igéi nem játszanak szerepet a modalitásban. Mindebből az következik, hogy a (32a,b,c,d,e) mondatok közül csak (32a,c)-t tekinthetjük a modalitás kifejezőeszközének.

A faktív predikátumok és az *állít* ige között az a lényeges különbség, hogy az utóbbi esetben a mondat alanya által jelölt személy jelzi a beágyazott mondatban megfogalmazott tényálláshoz való viszonyulását: *Pisti azt állítja, hogy Éva beteg*. A beszélőnek nem kell osztoznia Pisti attitűdjében.

Mi is tehát a modalitás lényege? A dolgok másképp is alakulhattak volna, mint ahogy valójában alakultak, vagy másképpen is állhatnának, mint ahogy jelenleg állnak. Ha egy tényállással kapcsolatban más lehetőségekkel is számolunk, akkor ez azt jelenti, hogy a tényállás fennállását egy a valódi világtól különböző lehetséges világban vagy világokban képzeljük el. Más szóval, a modalitás lényege a kijelentés érvényességének lehetséges világok egy részalmazára való relativizálása. A modalitás tehát így definiálható:

(39) *A modalitás a világ egy lehetséges állapotát fejezi ki, amelyben az adott tényállás fennáll.*

Ez a modalitás-fogalom a logikai modalitást is fedi: az, hogy egy p tényállás lehetséges, azt jelenti, hogy p legalább egy lehetséges világban igaz. Egy p tényállás fennállása szükségszerű, ha p minden lehetséges világban fennáll.

A modalitás kifejezőeszközei közé tartoznak (39) szerint mindazok a nyelvi elemek, amelyek egy kijelentést tartalmat (tényállást) oly módon minősítenek, hogy az eredmény egy lehetséges világállapotot tükröz. A lehetséges világállapotokhoz speciális esetként a faktuális világ is hozzátartozik. Ezért modális a 'állítom, hogy p ' is. Nem tartozik viszont a modalitás körébe, mint ahogy fentebb láttuk, sem a tagadás, sem a mondat jelentő igék, sem pedig a faktív igék, mivel egyik sem teszi viszonylagossá a szóban forgó tényállás érvényességét. Ezt a kissé filozofikusnak tűnő jellemzést nyelvészetibbé tehetjük a modalitás nyelvi kifejezőeszközeinek bemutatásával.

11. 2. 3. A modalitás nyelvi kifejezőeszközei

Tekintsük most át a modalitás legfontosabb kifejezőeszközeit! A modalitás (39) alatti meghatározásából következik, hogy nem minden értelmi, érzelmi vagy akarati viszonyulást jelentő nyelvi elem jöhet szóba a modalitás kifejezőeszközeként.

(a) A módosító szók, módosító határozószók és módosító mondatrészletek

A módosító szók (*talán, esetleg*), módosító határozószók (*valószínűleg, feltehetőleg*) és módosító mondatrészletek (*úgy tudom, azt hiszem*) közül csak azok tartozhatnak ide, amelyek egy tényállás érvényességét korlátozzák. Vö.

- (40) Pisti talán/esetleg beteg.
- (41) Pisti feltehetőleg/valószínűleg beteg.
- (42) Pisti, azt hiszem/úgy tudom, beteg.

Ugyanez vonatkozik a főmondati állítmányként szereplő predikátumokra is. Vö.

- (43) Lehetséges/valószínű, hogy Pisti beteg.
- (44) Géza azt gondolja/úgy tudja, hogy Pisti beteg.

A modális módosító szók, módosító határozószók és módosító mondatrészletek mind episztemikus modalitást fejeznek ki.

(b) Modális segédigék

Modális segédigék, mint láttuk, a magyarban is léteznek: *szabad, kell, akar, szeretne, kíván, lehet, óhajt*. Ezek közül csak a *kell* és a *lehet* segédigének lehet a dinamikus modális jelentésen kívül episztemikus jelentése is.

- (45) a/ A könyvnek ott kell lennie az asztalon.
b/ Azonnal el kell menned.
- (46) a/ A könyv ott lehet az asztalon.
b/ Ebben te nem lehetsz bíró.

A (45a) és a (46a) mondatok az episztemikus, a (45b) és a (46b) a dinamikus jelentést példázzák. A két jelentés azonban nem mindig válik el egymástól ennyire világosan. A *szabad* csak deontikus, az *akar, szeretne, óhajt* és *kíván* csak buletikus jelentésű lehet. A *kell* és a *lehet* többszörösen többértelmű.

(c) A *-hat/-het* toldalék

A *-hat/-het* toldalék a *lehet* segédige összes jelentéseit hordozhatja, vele külön alfejezetben foglalkozunk. Itt talán érdemes megjegyeznünk, hogy a régebbi nyelvtanokkal szemben az új kutatás a *-hat/-het* toldalékot nem képzőnek, hanem inflexiós toldaléknak tekinti. Ebből következőleg a *ható ige* elnevezés is félrevezető, mert a *-hat/-het* toldalékkal nem új igét képzünk. A *-hat/-het* inflexiós toldalék volta mellett felsorakoztatható morfológiai érveket itt nem említjük, szemantikailag azonban mindenképpen figyelemre méltó a *-hat/-het* viselkedése a kötési viszonyok szempontjából.

- (47) a/ Mari azt akarja/várja Jánostól, hogy megcsókolja.
 – (azaz János Marit)
 b/ Mari azt akarja/várja Jánostól, hogy megcsókolhassa.
 – (azaz Mari Jánost)
- (48) a/ Mari megígérte Jánosnak, hogy megcsókolja.
 – (azaz Mari Jánost)
 b/ Mari megígérte Jánosnak, hogy megcsókolhatja.
 – (azaz János Marit)

Az *akar* és a *vár* igéket tartalmazó főmondat esetében az alárendelt mondat alanya nem egyezhet meg a főmondat alanyával ('különalanyúság'). A (47a) mondatban ezt tapasztaljuk, a (47b)-ben viszont megfordulnak a viszonyok, ami csak a *-hat* toldaléknak tudható be: a *-hat* az *akar/vár* és a *megcsókol* közé egy újabb, modális predikátumot vezet be, amely lehetőséget fejez ki. Az *x akarja/várja* és az *y-nak lehetősége van* között már fennáll a különalanyúság. A (48a) mondatban más a helyzet. Ha az *ígér* ige tárgyi mellékmondata ágenses cselekvést fejt ki, akkor ez az ágens szinte kötelezően koreferens a főmondat alanyával, az ígértetevővel. A (48b) mondatban itt is megfordul a kötési viszony. A *-hat* jelenléte miatt ugyanis Mari ígérete nem irányulhat egy cselekvés végrehajtására, hanem csak egy lehetőség megteremtésére. A *-hat/-het* tehát mindkét esetben külön predikátumként viselkedik.

(d) Modális igék

A modális igék közé tartoznak az episztemikus jelentésű *hisz*, *vél*, *gondol*, *feltesz*, *feltételez*, *gyanít* és a mondat modális alapértékét (l. alább) explicitté tevő *megállapít*, *kérdez*, *parancsol*, *kíván* (a *kíván* nemcsak modális ige, hanem segédige is egyúttal: *azt kívánom, hogy... – el kívánok menni*) és szinonimáik.

A modális igékkel kapcsolatban érdemes röviden kitérnünk az ún. **opacitás** kérdésére. Ezekre az igékre ugyanis az jellemző, hogy referenciálisan azonos kifejezések nem cserélhetők fel egymással a mellékmon-

datban az igazságérték megőrzése mellett (*salva veritate*). Tegyük fel például, hogy 'Éva anyja' azonos 'Mária'-val:

- (49) a/ Péter azt hiszi, hogy Éva anyja orvos.
 b/ Péter azt hiszi, hogy Mária orvos.

A (49a) igaz voltából még nem következik a (49b) igaz volta, ez csak abban az esetben áll, ha Péter tudja, hogy Éva anyja Mária. A modális igék ebből a szempontból **átlátszatlan** (vagy **opák**) kontextust képeznek. Az átlátszatlan kontextus ellentéte az **átlátszó** (vagy **transzparens**) kontextus. A két fogalom a logikai hagyományból ismert **de dicto** és **de re** értelmezéssel rokon. Tekintsük például a következő mondatot:

- (50) Péter azt hiszi, hogy az a férfi, aki ellopta a pénztárcáját, magas, sovány és ősz hajú volt.

Az az a férfi, aki ellopta a pénztárcáját határozott főnévi szerkezet vagy arra a férfira vonatkozhat, aki ténylegesen meglopta Pétert, vagy pedig arra a férfira, akiről Péter azt hiszi, hogy meglopta őt. Az első a *de re* (a dologról magáról, az entitásról szóló) értelmezés, a második a *de dicto* (a mondott dologról szóló) értelmezés. Más szóval a *de re* értelmezés esetében az az entitás a fontos, amelyre a leírás az aktuális világban vonatkozik, a *de dicto* értelmezés esetében ezzel szemben az a döntő, amit a leírás arról az entitásról mond, amire vonatkozik. Ha a tolvaj tulajdonságait (magas, sovány és ősz) $T(x)$ -szel, 'a pénztárcáját lopta' a $MEGLOP(x,y)$ -nal, a hisz igét $HISZ(x,y)$ -nal jelöljük, akkor az ι operátor (ι) felhasználásával az (50) mondat *de dicto* értelmezése így ábrázolható:

- (51) $HISZ(x, T(\iota y [MEGLOP(y,x)]))$

A *de re* értelmezés formulája ennél valamivel bonyolultabb. Az ' ιy $MEGLOP(y,x)$ '-nek ebben az esetben nem szabad a $HISZ(x,y)$ hatókörébe esnie, és a lambda operátor (λ) segítségével képeznünk kell az ' x hiszi azt, hogy y a T tulajdonságokkal rendelkezik' tulajdonságot. Tehát

- (52) $[(\lambda x)(HISZ(x, T(y)))] \& (\iota y)(MEGLOP(y,x))$

A két olvasat közötti különbség tehát – legalábbis részben – hatóköri probléma.

A modális operátor kétértelműséget okozhat a specifikusság szempontjából is.

(53) Péternek beszélnie kell valakivel.

Az (53) mondat jelentheti azt, hogy 'Péter nem bírja ki anélkül, hogy valakivel (bárkivel) beszédbe ne elegyedjen', de azt is jelentheti, hogy 'van egy olyan személy, akivel Péternek beszélnie kell'. Az előbbi a nem specifikus, az utóbbi a specifikus olvasat. Ebben az esetben a $\square$ modális operátor és az egzisztenciális operátor közötti hatóköri problémáról van szó. Ha a 'beszél valaki valakivel' igét a BESZÉL(x,y)-nal ábrázoljuk, akkor a két értelmezést az (54a,b) képlettel adhatjuk meg.

(54) a/ $\square(\text{Ex})(\text{BESZÉL}(x,y))$
 b/ $(\text{Ex})(\square(\text{BESZÉL}(x,y)))$

(e) Az evidencia forrását jelző nyelvi elemek

Egyes nyelvekben az evidencia forrását affixumok vagy partikulák jelzik ('evidentials'). Ezek nem (vagy legalábbis nem közvetlenül) kapcsolódnak a 'szükségszerű' és a 'lehetséges' fogalmihoz. Segítségükkel azonban a beszélő mégis kijelentése igaz volta melletti elkötelezettségének mértékét jelzi, következésképpen a modalitás kifejezőeszközeiről van szó. Az evidencia forrását jelző nyelvi elemekről a *-hat/-het* toldalékhoz hasonlóan szintén külön alfejezetben szólnunk majd részletesebben.

11. 3. Szubjektív és objektív modalitás

Lényeges különbség van, ha ez a különbség első pillantásra nem is tűnik fel, a következő mondatpárokban kifejezett modalitás között. (Az (55b) és az (56b) mondatok esetében kizárjuk a dinamikus olvasatot, ti. ez az olvasat is lehetséges. A ' jel a hangsúly jele.)

(55) a/ Pisti 'lehet beteg.
 b/ Pisti 'mehetett haza.
 (56) a/ Pisti 'beteg lehet.
 b/ Pisti 'hazamehetett.

Az (55a) mondat jelentése így írható körül: nincsen kizárva, hogy Pisti beteg (de az is lehet, hogy más baja van). Az (55b) mondat a következőt jelenti: nincsen kizárva, hogy Pisti hazament (de az is lehet, hogy máshova ment). Ha nem a *lehet* vagy a *mehetett* a főhangsúlyos, akkor ez az értelmezés csak akkor lehetséges, ha a mondat így folytatható: *Pisti lehet beteg vagy el is aludhatott*, ill. *Pisti mehetett haza vagy a nagymamáékhöz is*. A hangsúlyos *lehet* a *lehetséges*szel egyenértékű: *Pisti 'beteg lehet* – *Lehetséges, hogy Pisti beteg*. A fenti parafrázisok nem jöhetnek szóba

az (56a) és az (56b) mondatok esetében. Az (56a) mondat jelentése talán így írható körül: csak arra tudok gondolni, hogy Pisti beteg. Hasonlóképpen az (56b) mondat parafrázisa valami ilyesféle lehet: csak arra tudok gondolni, hogy Pisti hazament. Az objektivitás az (55a,b) mondatok esetében az objektíve adott lehetőségek mérlegeléséből adódik, az (56a,b) mondatok modális jelentése pedig azért szubjektív, mert itt a beszélő saját meglátásai, következtetései játszanak döntő szerepet.

Az (56a,b) mondatok nem kijelentések, az (55a,b) mondatok ezzel szemben azok. Más szóval, az (56a,b) mondatok egészükben nem valóságábrázolók, a (55a,b) mondatok viszont a valóságról állítanak valamit, s ennek az állításnak része a modalitás is. A valóságábrázoló mondatokban mindazok az átalakítások elvégezhetők, amelyek a logikában egy kijelentéssel elvégezhetők: tagadhatók, koordinálhatók, kérdő mondatá alakíthatók, előfordulhatnak következtetés premisszájaként. A nem valóságábrázoló mondatokra ez nem áll. Vö.

- (57) a/ Pisti 'nem lehet beteg.
- b/ Pisti nem 'beteg lehet.
- (58) a/ Pisti 'játszhat a kertben, de 'mehetett haza is.
- b/ *Pisti a 'kertben játszhat vagy 'hazamehetett.
- (59) a/ 'Mehetett Pisti haza is?
- b/ *Pisti 'hazamehetett?
- (60) a/ Ha Pisti 'haza is mchetett, akkor megpróbálom otthon felhívni.
- b/ *Ha Pisti 'hazamehetett, akkor megpróbálom otthon felhívni.

Az (57b) nem lehet az (56a) mondat tagadása, ez a mondat ugyanis nem tagadható. Az (57b)-ben a beszélő az (56a)-tól eltérő következtetésre jut: Pistinek valami más baja lehet, vagy valami más történhetett vele, de beteg nem lehet. Az (56a) csak közvetve tagadható, vagyis úgy, hogy a következtetés objektív alapját vonjuk kétségbe. Az (58b) mondat azért helytelen, mert nem következtethetünk két egymástól különböző tényállás fennállására. Az (59b) helytelen volta azzal függ össze, hogy ebben az esetben nem a lehetséges tényállások iránt érdeklődünk, hanem a legvalószínűbb tényállás fennállása iránt. Márpedig a következtetés révén megállapított legvalószínűbb tényállás nem lehet kérdés tárgya. Ez azonban csak akkor van így, ha a beszélőre vonatkozó modalitásról van szó, a beszédpartnerre vonatkozó modalitás esetében helyes mondatot kapunk: *Szerinted Pisti hazamehetett?* A (60b) helytelen volta is azt bizonyítja, hogy az (56b) mondat nem lehet kijelentés. Itt is érvényes azonban, hogy ez csak a beszélőre vonatkozó modalitás esetében van így, ha a modalitást a beszédpartnerre vonatkoztatjuk, helyes mondatot kapunk: *Ha Pisti szerinted hazamehetett, akkor megpróbálom otthon felhívni.*

Hasonló következtetésre jutunk abban az esetben is, amikor a *talán/ esetleg* módosító szó, vagy a *valószínűleg/feltehetőleg* módosító határozószó szerepel a mondatban:

- (61) a/ Pisti talán/valószínűleg nem beteg.
 b/ *Pisti nem talán/valószínűleg beteg.
 (62) *Pisti talán/valószínűleg beteg?
 (63) *Pisti talán/valószínűleg és esetleg/feltehetőleg beteg.
 (64) *Ha Pisti talán/valószínűleg beteg, akkor meg kell őt látogatnunk.

Az (61) mondatban ismét egy új tényállás fennállásának valószínűségéről van szó, nem pedig a *Pisti talán/valószínűleg beteg* tényállás tagadásáról. A módosító szó és a módosító határozószó olyan modális operátor, amelynek mindig a legnagyobb a hatóköre, ő nem eshet bele más operátor hatókörébe. Így a tagadásnak is mindig ennek a modális operátornak a hatókörébe kell tartoznia. A (62)-vel kapcsolatban meg kell még jegyeznünk, hogy a *Pisti talán beteg?* jó mondat, értelmezése azonban nem felel meg annak, ami a *Pisti talán beteg* kérdő mondatra történő alakítása alapján várható lenne. Ebben az esetben a *talán* módosító szó az eldöntendő kérdés színezésére szolgál, tehát pragmatikai funkciót tölt be.

Amikor a modalitás valóságábrázoló mondat része, **objektív modalitásról**, amikor nem fejez ki kijelentést, **szubjektív modalitásról** beszélhetünk. A modális módosító szók, módosító határozószók és módosító mondatrészletek kivétel nélkül a szubjektív episztemikus modalitás kifejezésének nyelvi eszközei. A *-hat/-het*, a *lehet* kifejezhet mind szubjektív, mind pedig objektív modalitást.

Érdekes sajátossága a magyarnak, hogy a kétféle modalitás a fókuszszal és a szórenddel is összefügg. Amikor az ige vagy az állítmány igei része van a fókuszban, a mondat objektív modalitást fejez ki, amennyiben pedig az igétől különböző elem (az állítmány névszói része, az igekötő vagy más mondatrész) szerepel a fókuszban, a mondat szubjektív modalitást fejez ki. Ezért találunk szubjektív modalitást az (56a,b) és objektív modalitást az (55a,b) mondatokban. A szubjektív lehetőséget kifejező mondat a beszélő szempontjából erősebb elkötelezettséget jelent, mint az objektív lehetőséget kifejező mondat. Az utóbbi a sok lehetőség közül fogalmaz meg egyet, nyitva hagyva annak a lehetőségét, hogy más lehetőségek is szóba jöhetnek. Az előbbi ezzel szemben egy lehetőség mellett teszi le a voksot, mégpedig amellet a lehetőség mellett, amelyet a beszélő a legvalószínűbbnek tart. A *-hat/-het* és a *lehet* által kifejezett szubjektív lehetőség valószínűségként való értelmezésére részleges magyarázatot nyújt az alábbi megfontolás. A *-hat/-het* és a *lehet* pusztán lehetőséget fejez ki. A fókusz szemantikai tulajdonsága a kimerítő felsorolás, vagyis

a mondat állítmánya csak és kizárólag a fókuszban álló elemekre vonatkozhat. Az *Évával találkoztam* és a *Találkoztam Évával* mondatok között többek között az a különbség, hogy az adott beszédhelyzetben az előbbi mondatban Éva az egyetlen személy, akivel találkoztam, míg az utóbbi esetben Éván kívül mással is találkozhattam. Ha tehát a modális elem a fókuszban áll, akkor egyetlen lehetőséget jelöl. A magyarázat azonban csak részleges: akkor lenne teljes, ha az így kapott 'egyetlen lehetőség' ekvivalens lenne a logikai 'kell'-lel. Ez azonban, mint láttuk, nem áll fenn.

Mindkét esetben, tehát akár szubjektív, akár objektív modalitásról van szó, a modalitás a világ egy lehetséges állapotát fejezi ki, egy az aktuális világtól különböző lehetséges világra/világokra utal. A különbség csak az, hogy a modalitás az egyik esetben a tényállást megfogalmazó kijelentés része (tehát propozicionális), a másik esetben viszont a tényállást megfogalmazó kijelentést mintegy kívülről módosítja, nem tartozik tehát a kijelentéshez (tehát nem propozicionális).

11. 4. A *-hat/-het* jelentései

A *-hat/-het* jelentéseire már láttunk példákat a 11.1.2. pontban. Ebben a pontban e jelentések rendszerezésére vállalkozunk. Mint tudjuk, a *-hat/-het* kifejezhet episztemikus (65a,b), deontikus (65c), diszpozicionális (65d), cirkumsztanciális (65e) és buletikus (65f) lehetőséget.

- (65) a/ A szerző nyilvánvalóan az új nemzetközi helyzetre gondolhatott.
- b/ A fejtegetéseiben annyira lenyűgöző realizmus nyomát mások írásaiban csak ritkán láthattuk.
- c/ Volt, aki azzal érvelt, hogy hátha valaki meglátja, és akkor nem utazhat haza.
- d/ Csak a jó tanár érhet el komoly nevelési eredményeket.
- e/ Ezer szebbnél szebb nő közül választhatott.
- f/ Ő még várhatna!

Figyeljük meg, hogy a *-hat/-het* az (65d,e) mondatokban a *tud* segédigélvel helyettesíthető:

- (66) a/ Csak a jó tanár tud komoly nevelési eredményeket elérni.
- b/ Ezer szebbnél szebb nő közül tudott választani.

A *tud* tehát diszpozicionális és cirkumsztanciális olvasat esetén egyenértékű a *-hat/-het* toldalékkal. Tulajdonképpen ez jelenti a kapcsolatot a lehetőség és a képesség között. A képesség önmagában nem modális fogalom, bár sokszor a modalitáshoz sorolják. Ugyanakkor a két fogalom

között szoros kapcsolat áll fenn. A kapcsolat az alábbi példák alapján tehető világossá.

- (67) a/ Anna tud zongorázni.
 b/ Éva tud énekelni.
 (68) a/ Anna most tud zongorázni.
 b/ Éva most tud énekelni.
 (69) a/ Anna itt tud zongorázni.
 b/ Éva itt tud énekelni.

A (67a,b) mondatok pusztá képességet fejeznek ki. A (68a,b) és a (69a,b) mondatokban a pusztá képesség olyan előfeltevés, amely csak bizonyos feltételek mellett (diszpozíciók a *most* esetében és külső körülmények az *itt* esetében) gyakorolható. Vö.

- (70) a/ Éva most nem tud énekelni.
 b/ Éva itt nem tud énekelni.

A (68a) mondatban arról van szó, hogy Anna tud zongorázni (ez az előfeltevés), és most megfelelőek hozzá a diszpozíciói is. A (69a) mondatban nem diszpozíciókról, hanem külső körülményekről van szó: Anna tud zongorázni, és itt a körülmények is megfelelőek. A képesség és a lehetőség közötti kapcsolat lényegében arra vezethető vissza, hogy egy képességről aligha beszélhetünk, ha sohasem adódott mód a képesség gyakorlására. A képesség ebben az értelemben feltételezi a lehetőséget.

Az episztemikus olvasat az egyedül lehetséges jelentés abban az esetben, amikor az ige nem ágensi szerepű alanyt kíván. Például

- (71) a/ Éva még megszépülhet.
 b/ A szekrény megmozdulhatott.
 c/ Éjjel havazhatott.

Az állapotot jelentő igék, igei szerkezetek is ide tartoznak:

- (72) a/ Megint szerelmes lehet.
 b/ Hasonlíthatott rá.

Ágenst kívánó ige esetében a modális olvasat általában többértelmű:

- (73) Béla elmehetett hozzá.

A (73) mondat lehetséges értelmezései: 'ismereteim alapján valószínű,

hogy Béla elment hozzá', 'Bélának meg volt engedve, hogy elmenjen hozzá', 'Béla el tudott menni hozzá'. Ilyen esetben a helyes (ill. szándékolt) értelmezést a kontextus segítségével választjuk ki.

A (65a,b,c,d,f) jelentésekkel azonban még közletről sem merítettük ki a *-hat/-het* jelentéseit.

Egyes esetekben például a *-hat/-het* a *kell*-lel ekvivalens:

- (74) a/ Elrontottam, és most kezdhetem újra az egészszet.
b/ Nemcsak a rangnak, de a tanult foglalkozásnak is búcsút mondhattak.
c/ Legalább öt évig dolgozhatok éjjel-nappal, amíg kiheverem valahogyan ezt a sikert.

Nem világos azonban, hogy ez az értelmezés (tehát amikor a lehetőségből szükségszerűség lesz) milyen esetekben, milyen feltételek mellett lehetséges.

Sok esetben a *-hat/-het* kizárólag pragmatikai jelentést közvetít:

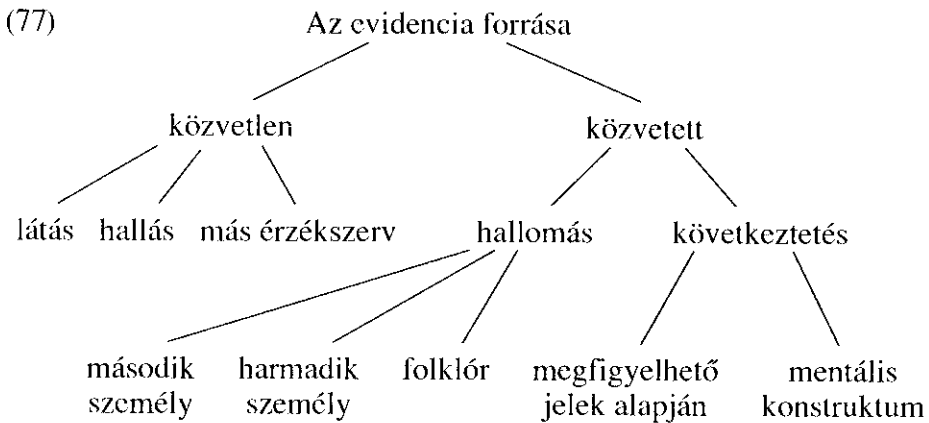
- (75) a/ Mert mikor megszorulsz, akkor elájulsz! Hát most elájulhatsz!
b/ Gondolhatjátok, se ebéd, se semmi.
c/ Csinálhatsz, amit akarsz.
(76) a/ Mindent egybevetve megállapíthatjuk, hogy...
b/ Ha ettől eltekintünk, nyugodtan mondhatjuk...
c/ Ha nem volnék olyan végtelenül szerény, azt is mondhatnám...

Egyik esetben sem fejez ki a *-hat/-het* lehetőséget, a (75a,b,c) esetében különféle pragmatikai jelentéseket hordoz, a (76a,b,c) esetében pedig – elsősorban mondat jelentő igék társaságában – szövegalkotási funkciót tölt be. Tekintettel arra, hogy ezeknek a vizsgálata a pragmatika körébe tartozik, itt nem térünk ki részletesebb jellemzésükre.

11. 5. Az evidencia forrását jelző nyelvi elemek

A nyelv gyakran azt is jelzi (affixumok, partikulák, modális ige vagy ige-mód segítségével), hogy a beszélő ismeretei mennyire megbízhatók, hogy ismereteinek mi a forrása. A bizonyosságnak különféle fokai lehetnek. Először is különbséget tehetünk közvetlen és közvetett evidencia között. A közvetlen evidencia esetében érzékszerveink jelentik a bizonyosság forrását, de itt is vannak fokozatok. Legbiztosabb a látás, utána következik a hallás, és csak ezután következik a többi érzékszerv. A közvetett evidencia is kétféle lehet: az evidencia hírből származik vagy következtetés következménye. Mindegyik forrás tovább osztható. A hír származhat szemtanú-

tól ('second-hand evidence'), harmadik személytől ('hearsay evidence') vagy szóbeli hagyományból ('folklore'). A következtetési evidencia alapulhat megfigyelhető dolgokon, de lehet tisztán mentális konstruktum is. Összefoglalva tehát az evidencia fajtái a következő képet mutatják.

Természetesen ezek közül általában nem mindegyiket találjuk meg egy nyelvben.

Nézzünk most néhány példát! A kasaja (a hoka nyelvcsaládhoz tartozó indián nyelv) a vizuális evidenciát *-y(a)*-val, az auditív evidenciát *-(V)n(na)*-val, az egyéb érzékszervek révén szerzett evidenciát *-w(a)*-val jelöli. A kasajában külön todalékot találunk a közvetett evidencia jelölésére (*-yow(a)* vagy *-miy(a)*), ebben az esetben az evidencia forrása nincs megadva. Az utóbbi két todalékot elsősorban elbeszélő szövegekben találjuk. A *-do* todalék jelzi a hallomás alapján szerzett bizonyosságot és *-q(a)* a tapasztalati tényekre épülő következtetéseket.

- (78) a/ *momaay*
futott be EV
'(Láttam, amint) befutott'
- b/ *mu haya cahnonnam*
? kutya hang EV válasz
'(Ezért) halljuk a kutya ugatását'
- c/ *s'ihayacma cahnow*
madár pl alany hang EV
'Madarak énekelnek'
- d/ *men s'i yi[?]ci[?]timiy*
ezért csinál pl hab neg EV
'Ezt régebben sohasem szokták csinálni'

- e/ qacuhse hqamac'ke'**dom**ta
 fű játék játszik fut állítás EV válasz
 'Azt mondták, hogy a fűjátékot fogják játszani'
- f/ cuhnii mu'**aq**
 kenyér süt múlt EV
 'Kenyeret sütöttek (érezem a szagát)'

A fenti példákban EV a bizonyossági toldalék jele, pl=többes szám, hab=habituális, neg=tagadás, fut=jövő idő, subj=alanyi partikula; a 'válasz' arra utal, hogy a szóban forgó megnyilatkozást dialógusban válaszként használják.

A tujukában (tukan nyelv, Kolumbia, Brazília, Peru) a bizonyosság foka ill. forrása szabja meg, hogy a személy- és igeidő-jelölők melyik paradigmáját kell használni. A tujuka kétféle közvetlen (vizuális és auditív) és három közvetett (második személy, tapasztalat alapján történő következtetés és egyéb típusú következtetés) bizonyosságot különböztet meg; ezek egyúttal a morfológiai paradigmákat is meghatározzák. Ezekre a (79a,b,c,d,e)-ben találunk példákat.

- (79) a/ diiga apewi
 'Futballt játszott (láttam játszani)'
- b/ diiga apeti
 'Futballt játszott (hallottam, bár nem láttam)'
- c/ diiga apeyigi
 'Futballt játszott (valakitől hallottam)'
- d/ diiga apeyi
 'Futballt játszott (minden jel arra mutat)'
- e/ diiga apehiyi
 'Futballt játszott (ez a legvalószínűbb következtetés)'

A bizonyosság fokát vagy forrását jelölő toldalékokat azonban nemcsak egzotikus nyelvekben találjuk meg. A grúzban és a törökben például az elbeszélő múlt (az aorisztosz) azt jelzi, hogy a beszélő közvetlen bizonyossággal rendelkezik, a befejezett múlt (a perfektum) pedig a közvetett bizonyosság jelenlétét jelzi. Az alábbi török mondatokban a *-di* közvetlen, a *-miş* közvetett bizonyosságot fejez ki:

- (80) a/ Ahmet geld**di**.
 'Ahmet megjött (láttam/hallottam)'
- b/ Ahmet gel**miş**.
 'Ahmetnek meg kellett jönnie'

A németben háromféle módon jelezhetjük a bizonyosság forrását. A kötőmód azt fejezi ki, hogy a beszélő nem fogadja el feltétlen ténynek a mondat mondanivalóját:

- (81) Er habe sich von ihm bedroht gefühlt.
'Úgy érezte, hogy fenyegeti őt'

ahol a kötőmódban álló *habe* a beszélő távolságtartásának a jele. A *sollen* 'kell' modális ige egyik használatában azt jelenti, hogy 'azt mondják, hogy...'. Például

- (82) Er soll steinreich sein.
'Azt mondják, hogy dúsgazdag'

Végül a *wollen* 'akar' modális igével azt jelezhetjük, hogy a beszélő mit állít vagy mond:

- (83) Er will eine Mosquito abgeschossen haben.
'Azt mondja, hogy lelőtt egy moszkítót (repülőgépet)'

Ezekből a példákából látható, hogy a németben a modalitás csak részben kapcsolódik a 'lehetséges' és 'szükségszerű' fogalmihoz, modális igével, igemóddal a németben a bizonyosság különböző fokai is kifejezhetők.

Az evidencia forrását jelző nyelvi elemekkel a beszélő tulajdonképpen mondanivalójának igaz voltával kapcsolatban vállalt elkötelezettségének fokait fejezi ki. A közvetlen bizonyosság lényegében azonos a 'biztosan tudom'-mal, a hallomásból szerzett bizonyosság a 'lehetséges'-sel és a kikövetkeztetett bizonyosság a 'valószínűleg'-gel.

A nyilvánvaló kapcsolat ellenére azonban két különböző modális rendszerrel van dolgunk. Az egyik a 'lehetséges' és a 'szükségszerű' fogalmain alapul, a másik a bizonyosság különböző fokain. A nyelvek különbözhetnek egymástól aszerint, hogy melyik rendszer jelenik meg bennük. Az angol, úgy tűnik, egyértelműen a lehetséges/szükségszerű fogalmaira épülő rendszert használja, a németben, mint láttuk, mindkét rendszer elemei tetten érhetők (ugyanaz vonatkozik a grúzra és a törökre is), a kasaja és a tujuka csak az evidencián alapuló modális rendszert ismeri. A lehetséges/szükségszerű fogalmaira épülő modális rendszert jól ismerjük, ez a rendszer (a szubjektív modalitás kivételével) a klasszikus logikai rendszerekkel jól kezelhető. Az evidencia különböző fokain alapuló rendszer egyelőre nem kezelhető formális eszközökkel.